JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
GIUSEPPE TESAURO
12 päivänä syyskuuta 1995 *

1. Yhteisöjen tuomioistuinta pyydetään nyt käsiteltävinä olevilla ennakkoratkaisupyynnöillä täsmentämään tiettyjen kilpailusääntöjen soveltamisesta maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan 4 päivänä huhtikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 26 [1] (jäljempänä asetus N:o 26) suhdetta perustamissopimuksen 85 artiklaan ja rajaamaan tältä osin komission ja kansallisten tuomioistuinten toimivaltasuhteet.

Tosiseikat

2. Esitän lyhyesti pääasioina käytäviin oikeudenkäynteihin liittyvät seikat; kaikissa oikeudenkäynneissä kysymys on maatalousosuuskuntien säännöissä jäsenille asetetusta velvollisuudesta maksaa lähtökorvaus silloin, kun he eroavat tai kun heidät erotetaan osuuskunnasta.

a) *Asia C-319/93*

3. Dijkstra, joka on alankomaalainen maidontuottaja, erotettiin osuuskunnan yleiskokouksen päätöksellä kyseisestä osuuskunnasta, CZI De Torenmeter WA:sta (jäljempänä Torenmeter), koska hän oli rikkonut velvollisuutensa toimittaa koko maitotuotantonsa tälle osuuskunnalle [2]. Tämän päätöksen jälkeen Torenmeter, jonka oikeudelliseksi seuraajaksi sittemmin tuli Friesland (Frico Domo) Coöperatie BA (jäljempänä FFD), vaati sääntöjensä 13 kohdan perusteella Dijkstralta lähtökorvausta, jonka suuruus oli 10 prosenttia siitä hinnasta, jota osuuskunta yhden vuoden aikana keskimäärin vastaanottamastaan maidosta oli hänelle maksanut [3].

Asia saatettiin Rechtbank te Leeuwardenin käsiteltäväksi, joka hyväksyi Torenmeterin vaatimukset. Tästä päätöksestä tekemässään valituksessa Dijkstra vaati perustamissopimuksen 85 artiklan perusteella osuuskunnan sääntöjen mitätöimistä siltä osin kuin niissä jäsen velvoitetaan: (a) toimittamaan osuuskunnalle koko maitotuotantonsa; (b) maksa-

* Alkuperäinen kieli: italia.

1 — EYVL 1962, 30, s. 993.

2 — Tästä velvollisuudesta määrätään sääntöjen 17 kohdassa.

3 — Sääntöjen 13 kohdassa määrätään:
"1. Jokainen luonnollinen henkilö, jonka jäsenyys päättyy 8 kohdan b, c ja d alakohdassa mainitusta syystä" [eli eron tai erottamisen vuoksi] "ja jokainen oikeushenkilö, jonka jäsenyys päättyy 8 kohdassa mainitusta syystä, on velvollinen maksamaan lähtökorvauksen heti, kun osuuskunnan hallintoneuvosto sitä kirjallisesti vaatii.
2. Edellä tarkoitettu lähtökorvaus on 10 prosenttia siitä summasta, jota 33 kohdan mukaisesti osuuskunnan jäsenelle keskimäärin on vuosittain maksettu jäsenen osuuskunnalle toimittaman maidon perusteella jäsenyyden ajan viitenä viimeisenä tilivuotena tai — jos jäsenyys on kestänyt alle viisi vuotta — sinä aikana, jonka jäsenyys on kestänyt."

maan lähtökorvaus; (c) noudattamaan irtisanoutumisaikaa osuuskunnasta erottaessa [4]; ja (d) rahoittamaan osuuskuntaa pakollisella vuosittaisella maksulla [5].

Torenmeter vastusti näitä vaatimuksia katsoen, ettei 85 artiklaa voida soveltaa käsiteltävään asiaan edellä mainitun asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdassa säädetyn poikkeuksen vuoksi.

4. Edellä mainitun artiklan tulkintaa sekä komission ja kansallisten tuomioistuinten toimivallan jakoa koskevien epäselvyyksien vuoksi Gerechtshof te Leeuwarden on päättänyt lykätä toistaiseksi päätöksentekoa ja saattaa yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäviksi seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Onko tiettyjen kilpailusääntöjen soveltamisesta maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan annetun neuvoston asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan toisella virkkeellä, jossa viitataan yksittäisen jäsenvaltion maataloustuottajien, tuottajien yhteenliittymien tai tällaisten yhteenliittymien muodostamien yhteenliittymien *sopimuksiin*, *päätöksiin* ja menettelyihin, itsenäinen merkitys siten, että kansallisen tuomioistuimen on oletettava ne päteviksi niin kauan kuin komissio ei totea, että kilpailu on estynyt tai että ETY:n perustamissopimuksen 39 artiklan tavoitteiden saavuttaminen on vaarantunut?

2) Jos vastaus on myöntävä, onko komission toteamus tällaisen tilanteen olemassaolosta välttämättä esitettävä 2 artiklan 2 kohdan säännösten mukaisesti annettuna päätöksenä?

3) Jos vastaus on kieltävä, onko kansallisen tuomioistuimen saatettava asia komission arvioitavaksi, kun siinä vireillä olevassa oikeudenkäynnissä vedotaan *maatalousosuuskunnan tekemän sopimuksen* tai päätöksen mitättömyyteen, koska se on yhteensopimaton ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan kanssa ja jos osuuskunta tällöin vetoaa asetuksen N:o 26/62 2 artiklan 1 kohdan toisen virkkeen säännöksiin?"

b) *Asia C-40/94*

5. Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch on saattanut yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäviksi sisällöltään täysin edellä esitettyjen kysymysten kanssa samanlaiset kysymykset asiassa, jonka Coöperatieve

4 — Sääntöjen 10 kohdan 2 alakohdassa määrätään, että osuuskunnan jäsenen irtisanoutuessa osuuskunnan jäsenyydestä vähintään kaksi kuukautta ennen tilivuoden päättymistä, hänen jäsenyytensä katsotaan päättyneeksi mainitun tilivuoden päättyessä. Jos irtisanoutuminen tehdään myöhemmin kuin kaksi kuukautta ennen tilivuoden päättymistä, jäsenyys katsotaan päättyneeksi seuraavan tilivuoden päättyessä.

5 — Sääntöjen 37 kohta.

Zuivelvereniging Campina BA:n kolmetoista entistä jäsentä ovat panneet vireille tätä osuuskuntaa vastaan; fuusioiduttuaan Melkunie Holland BA:n kanssa osuuskunnasta tuli vuonna 1991 Coöperatieve vereniging Zuivelcoöperatie Campina Melkunie BA (jäljempänä Campina).

Van Roessel ja kaksitoista muuta pääasian kantajaa erosivat Campinan jäsenyydestä vuosina 1990—1992. Osuuskunta oli edellyttänyt ennen 1.1.1991 eronneilta jäseniltään korvausta, jonka suuruus tuolloin voimassa olleiden sääntöjen 15 ja 16 kohdan perusteella oli 10 prosenttia siitä, mitä heille oli keskimäärin maksettu toimitetusta maidosta yhtenä tilivuotena eroamista edeltäneinä viitenä viimeisenä tilivuotena. Vuodesta 1991 alkaen eronneilta jäseniltä edellytettiin uusien sääntöjen 60 kohdan perusteella maksua, jonka suuruus oli 4 prosenttia siitä hinnasta, jota jäsenille oli eroamista edeltäneenä tilivuotena maidosta maksettu. Campina kuittasi yksipuolisesti näitä maksuja niillä suorituksilla, joita se oli vielä velvollinen kyseisille jäsenille maksamaan.

6. Tältä osin on huomautettava, että Campina oli muuttanut sääntöjensä eroamista koskevia määräyksiä sen jälkeen, kun sitä vastaan oli perustamissopimuksen 85 artiklan perusteella aloitettu tutkinta. Komissio oli erityisesti ollut sitä mieltä, että lähtökorvaus sen suuruisena, joksi se oli alunperin vahvistettu, rajoitti liikaa jäsenten mahdollisuutta erota osuuskunnasta ja että se johti jäsenille niin ikään asetetun, koko maitotuotannon toimittamista osuuskunnalle koskevan velvollisuuden muuttumiseen määräämättömäksi ajaksi voimassa olevaksi velvollisuudeksi. Tästä ei seurannut ainoastaan se, että jäsenten taloudellinen vapaus oli rajoitettua, vaan myös se, että Campinan kilpailijoiden mahdollisuudet hankkia maitoa olivat samalla tavalla rajoitetut, mikä oli ristiriidassa yhteisön kilpailusääntöjen kanssa.

Hallinnollisen menettelyn yhteydessä käytyjen neuvottelujen jälkeen Campina antoi sitoumuksen, jonka komissio hyväksyi; sitoumuksessaan Campina velvoittautui muuttamaan sääntöjen riidanalaisia määräyksiä siten, että jäsenille annetaan mahdollisuus ilman lähtökorvauksen maksamista erota osuuskunnan jäsenyydestä vuosittain kolmena eri ajankohtana kahden vuoden irtisanoutumisaikaa noudattaen. Lisäksi jäsenille oli tämän menettelyn sijasta annettava mahdollisuus erota lyhyempää, kolmen kuukauden irtisanoutumisaikaa noudattaen, mutta tältä osin hyväksyttiin se, että tällainen eroaminen oli mahdollista ainoastaan yhtenä ajankohtana vuodessa ja että tällöin edellytyksenä oli lisäksi 4 prosenttiin alennetun lähtökorvauksen maksaminen. Vaikka komissio katsoikin, että yksinomainen toimittamisvelvollisuus yhdistettynä uusiin jäsenten eroamista koskeviin määräyksiin rajoitti edelleen kilpailua, komissio arvioi kuitenkin näiden rajoitusten olevan hyväksyttäviä markkinoiden erityisen rakenteen vuoksi, joten komissio katsoi asetuksessa N:o 26 tarkoitettujen poikkeusten voivan koskea näitä rajoituksia. Komissio päätti siten toistaiseksi asian käsittelyn ja esitti tehdyn sopimuksen vuoden 1991 kilpailupolitiikkaa koskevassa kertomuksessa [6].

6 — Ks. XXI kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus, 83 ja 84 kohta.

7. Tämän täsmennyksen jälkeen on vielä huomattava, että pääasiassa käytävässä oikeudenkäynnissä kantajat ovat vedonneet sääntöjen lähtökorvausta koskevien määräysten mitättömyyteen sen vuoksi, että ne ovat ristiriidassa perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan kanssa ainakin siltä osin kuin korvausta laskettaessa huomioon otettava määrä ylittää 4 prosenttia jäsenen keskimääräisestä vuosiliikevaihdosta eroamista edeltäneinä viitenä vuotena. Sen tärkeyden vuoksi, joka oikeudenkäynnissä annettavalla ratkaisulla on asetuksen N:o 26 soveltamisedellytyksille, asiaa käsittelevä tuomioistuin on lykännyt toistaiseksi päätöksentekoaan ja saattanut yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi samat ennakkoratkaisukysymykset, jotka on jo esitetty asiassa C-319/93.

c) *Asia C-224/94*

8. Tämän asian kannalta merkitykselliset seikat eivät eroa asiassa C-40/94 esitetyistä. Willem de Bien ja neljäntoista muun maidontuottajan erotessa osuuskunnan jäsenyydestä Melkunie Holland BA:ssa (jäljempänä Melkunie) ennen sen fuusioitumista vuonna 1991 edellä todetulla tavalla Coöperatieve Zuivelvereniging Campina BA:n kanssa heidät velvoitettiin maksamaan sääntöjen 15 kohdan perusteella lähtökorvaus, jonka suuruus oli 4 prosenttia sen maidon arvosta, jonka he olivat toimittaneet osuuskunnalle eroamistaan edeltäneenä tilivuotena. Todettakoon tältä osin, että muutoin kuin korvauksen suuruuden osalta Melkunien soveltama järjestelmä osuuskunnasta eroamisiin oli sisällöltään täysin samanlainen kuin Campinan ennen vuonna 1991 toteutettuja sääntömuutoksia soveltama järjestelmä.

Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenboschissa eronneet jäsenet vetosivat siihen, että Melkunien sääntöjen kyseiset määräykset olivat ristiriidassa perustamissopimuksen 85 artiklan kanssa. He vetosivat erityisesti siihen, että säännöissä asetetut eroamisedellytykset olivat tiukemmat, kuin mitä komissio oli Campinan tapauksessa pitänyt hyväksyttävänä. Osuuskunta puolestaan vetosi ensinnäkin siihen, että siltä osin kuin riitautetut sääntöjen määräykset ovat olennainen osa kyseisen kaltaista erityistä yhteisötoiminnan muotoa, niiden on katsottava olevan merkityksettömiä 85 artiklan 1 kohdan kannalta; toissijaisesti Melkunie katsoi, että sääntöjen määräyksiin oli sovellettava asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdassa säädettyä poikkeusta siihen asti, kunnes komissio mahdollisesti tekee vastakkaisen päätöksen, jollaista ei tässä asiassa ole tehty.

9. Edellä mainitun säännöksen tulkintaa ja poikkeuksen vaikutusta yhteisön kilpailusääntöihin koskevan epäselvyyden vuoksi Arrondissementsrechtbank te 's- Hertogenbosch on päättänyt lykätä toistaiseksi päätöksentekoa ja siirtää yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi samat ennakkoratkaisukysymykset, jotka Rechtbank te Leeuwarden ja tämän Arrondissementsrechtbankin eräs toinen osasto on jo esittänyt. Näiden kysymysten lisäksi se muotoili kolme lisäkysymystä, joilla se vielä haluaa tehdä täysin

selväksi komission ja kansallisten tuomioistuinten toimivallan jaon. Se kysyy yhteisöjen tuomioistuimelta seuraavaa:

"1) Onko asetuksen N:o 26/62 2 artiklan 2 kohtaa, luettuna yhdessä saman asetuksen 1 artiklan kanssa, tulkittava siten, että jos komissio ei ole tämän säännöksen mukaisesti päätöksellään todennut sitä, että sopimus täyttää ne positiiviset ehdot, jotka säädetään 2 artiklan 1 kohdan mukaisen poikkeuksen edellytyksiksi samassa kohdassa, ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on välittömästi sovellettava edellä mainitun asetuksen 1 artiklan mukaisesti?

2) Onko vastaus edellä esitettyyn kysymykseen erilainen, jos komissio on asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan toisen virkkeen loppuosan mukaisesti todennut, että kilpailu on estynyt tai että perustamissopimuksen 39 artiklassa mainittujen tavoitteiden saavuttaminen on vaarantunut?

3) Jos vastaus kahteen ensimmäiseen kysymykseen on kieltävä, onko kansallinen tuomioistuin kuitenkin oikeutettu päättämään itsenäisesti siitä, että asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdassa säädetty poikkeusjärjestelmä ei sovellu, koska komissio on jo muuten kuin päätöksellään antanut tiedon, että asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohta ei sovellu, vai onko kansallisen tuomioistuimen pyydettävä komissiota tekemään muodollinen päätös ja lykättävä käsittelyä siihen asti, kunnes komissio on ottanut kantaa asiaan päätöksen muodossa?"

d) *Asia C-399/93*

10. Tätä asiaa koskevat merkitykselliset seikat ovat olennaisilta osiltaan asioissa C-40/94 ja C-224/94 esitettyjä vastaavia. Myös tässä asiassa velvoitettiin Oude Luttikhuis ja kahdeksan muuta maidontuottajaa heidän erotessaan jäsenyydestään Verenigde Coöperatieve Melkindustrie Coberco BA:sta (jäljempänä Coberco) maksamaan lähtökorvaus, jonka osuuskunta yksipuolisesti kuittasi kyseisten jäsenten saatavilla. Sääntöjen 17 kohdan perusteella tämä korvaus on maksettava aina, kun sopimussuhde purkautuu eron tai erottamisen seurauksena; korvauksen suuruus on 2 prosenttia niistä summista, joita jäsenelle on maksettu viiden viimeisen täyden jäsenyysvuoden aikana toimitetusta maidosta, jolloin korvauksen suuruus on noin 10 prosenttia jäsenen yhden vuoden aikana osuuskunnalta saamista summista keskimäärin eroamista tai erottamista edeltäneiden viiden vuoden aikana.

Lisäksi silloin kuin asianomainen on ollut osuuskunnan jäsenenä vähintään kahdeksan vuotta, edellä selostetulla tavalla saatua korvausta vähennetään 10 prosentilla sekä edelleen vielä 10 prosentilla jokaiselta kahdeksan vuotta ylittävältä jäsenyysvuodelta, jolloin vähennyksen suuruus on enimmillään 80 prosenttia, kun jäsenyys on kestänyt viisitoista vuotta. Väliaikainen mutta tärkeä rajoitus lähtökorvauksen asteittaiselle alenemiselle ilmenee kuitenkin sääntöjen 13 kohdasta, jonka mukaan niiden maidontuottajien, jotka tilivuoden 1990 alussa olivat osuuskunnan jäseniä, katsotaan edellä mainittuja määräyksiä sovellettaessa liittyneen osuuskuntaan kyseisenä ajankohtana.

Jos jäsenyys on kestänyt alle viisi vuotta, maksettavan korvauksen suuruus on 2 prosenttia määrästä, joka lasketaan niiden summien perusteella, jotka jäsen on saanut toimittamastaan maidosta, tai jotka hän on maksanut vastaanottamastaan maidosta jäsenyytensä aikana kerrottuna luvulla, joka saadaan, kun kuusikymmentä jaetaan jäsenen täysien jäsenyyskuukausien lukumäärällä.

Sääntöjen 13 kohdan 2 alakohdan mukaan ero tulee voimaan meneillään olevan tilivuoden päättyessä, jos irtisanoutuminen on tehty *ennen heinäkuun ensimmäistä päivää*; muussa tapauksessa ero tulee voimaan vasta seuraavan tilivuoden päättyessä.

11. Arrondissementsrechtbank te Zutphenissa kantajat vetosivat myös tässä asiassa komission Campinan osalta hyväksymään ratkaisuun katsoen edellä mainittujen määräysten olevan mitättömiä perustamissopimuksen 85 artiklan perusteella ainakin siltä osin kuin lähtökorvauksen suuruus ylittää 4 prosenttia siitä, mitä jäsenelle keskimäärin viiden eroamista tai erottamista edeltäneen vuoden aikana vuosittain on maksettu. Niiden epäselvyyksien vuoksi, jotka liittyvät lähtökorvausta koskevien sääntöjen määräysten yhteensopivuuteen perustamissopimuksen 85 artiklan ja asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan kanssa, kansallinen tuomioistuin on esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat, tietyllä tavalla asioissa C-319/93, C-40/94 ja C-224/94 esitettyjä kysymyksiä täydentävät ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Mitkä ovat ne arviointiperusteet, joiden mukaisesti on ratkaistava kysymys siitä, onko Cobercon soveltama lähtökorvausjärjestelmä yhteensopimaton perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa?

2) Mitkä ovat ne arviointiperusteet, joiden mukaisesti on ratkaistava kysymys siitä, sovelletaanko mainittuun lähtökorvausjärjestelmään asetuksessa N:o 26/62 säädettyä poikkeusjärjestelmää?"

12. Rajoittamatta kansallisen tuomioistuimen oikeutta päätelmien tekoon myöhemmin esitän omaa kannanottoani varten kyseisiä markkinoita koskevan tilanteen osalta ainoastaan lyhyesti seuraavat, jutun asiakirjoista ilmenevät seikat.

Vuonna 1991 Alankomaiden maidonjalostusalalla toimi kolmetoista osuuskuntaa, jotka käsittelivät noin 85 prosenttia maassa tuotetusta maidosta. Niiden vuosittainen kokonaisliikevaihto oli noin 10 500 miljoonaa Alankomaiden guldenia (NLG). Kolme suurinta osuuskuntaa eli Campina, Coberco ja Frico Domo, jotka ovat asianosaisina pääasiana käytävissä oikeudenkäynneissä, käyttivät itse 70 prosenttia tuotannosta, ja niiden jäseninä oli noin 87 prosenttia Alankomaiden maidontuottajista.

Asetuksessa N:o 26 säädetty poikkeus

13. Perustamissopimuksen 42 artiklan perusteella kilpailusääntöjä koskevan luvun määräyksiä sovelletaan maataloustuotteiden — joina pidetään perustamissopimuksen liitteessä II olevassa luettelossa mainittuja tuotteita (38 artiklan 3 kohta) — tuotantoon ja kauppaan ainoastaan siltä osin kuin neuvosto näin määrittää.

Näiden määräysten perusteella neuvosto antoi asetuksen N:o 26, jonka 1 artiklan mukaan perustamissopimuksen 85—90 artiklaa sekä niiden täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä sovelletaan sopimuksiin, jotka koskevat kysymyksessä olevien tuotteiden tuotantoa tai kauppaa, jollei asetuksen 2 artiklasta muuta johdu. Asetuksen 2 artiklan 1 kohdassa säädetään:

"Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta sellaisiin edellisessä artiklassa tarkoitettuihin sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka kuuluvat olennaisena osana kansallisiin markkinoihin tai jotka ovat tarpeen perustamissopimuksen 39 artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Sitä ei sovelleta sellaisiin yksittäisen jäsenvaltion maataloustuottajien, tuottajien yhteenliittymien tai tällaisten yhteenliittymien muodostamien yhteenliittymien sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin, jotka koskevat maataloustuotteiden tuotantoa tai myyntiä taikka maataloustuotteiden yhteisten varastointi-, käsittely- tai jalostuslaitosten käyttöä sikäli kuin niihin ei sisälly velvoitetta noudattaa määrättyjä hintoja, jollei komissio totea, että kilpailu tällöin estyy tai että perustamissopimuksen 39 artiklassa mainittujen tavoitteiden saavuttaminen vaarantuu."

Tämän 2 artiklan 2 ja 3 kohdassa säädetään toimivaltaisesta toimielimestä, joka toteaa, voidaanko 1 kohdassa säädettyä erityistä poikkeusta soveltaa sopimukseen, ja määrätään tätä varten noudatettavasta menettelystä. Näissä kohdissa säädetään:

"Jollei yhteisön tuomioistuimen toimivallasta tutkia komission päätöksiä muuta johdu, ainoastaan komissiolla on toimivalta, sen jälkeen kun se on kuullut jäsenvaltioita ja niitä yrityksiä tai yritysten yhteenliittymiä, joita asia koskee, sekä muita luonnollisia henkilöitä tai oikeushenkilöitä, joiden kuulemista se pitää tarpeellisena, ratkaista päätöksellään, joka on julkaistava, mitkä sopimukset, päätökset ja menettelyt täyttävät 1 kohdassa säädetyt edellytykset.

Komissio tekee tämän ratkaisun joko omasta aloitteestaan taikka jonkin jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen tai sellaisen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän pyynnöstä, jota asia koskee."

14. Näiden säännösten perusteella yhteisön kilpailusääntöjen yleistä sovellettavuutta maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan rajoitetaan loppujen lopuksi sillä, että yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden saavuttaminen ei saa vaarantua. Asetuksen 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuilla ensin mainituilla sopimuksilla eli niillä, jotka kuuluvat olennaisena osana kansallisiin markkinoihin, on selvästikin vain vähäinen merkitys ottaen huomioon, että pääosalle tuotteista on luotu yhteiset markkinajärjestelyt, jotka ovat korvanneet kansallisen tason järjestelyt.

Ainoa merkitystä omaava poikkeus on siten se, joka koskee sopimuksia, jotka ovat tarpeen perustamissopimuksen 39 artiklassa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tätä säännöstä on tulkittu suppeasti komission käytännössä, jossa tähän ryhmään kuulumisen edellytyksenä ei ole pelkästään se, että tietyn sopimuksen tavoitteena on 39 artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttaminen, vaan edellytyksenä on lisäksi se, että sopimus on ainoa ja paras keino näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Ainoastaan tällöin on katsottu, että sopimus on tarpeen säännöksen tarkoittamassa merkityksessä [7].

Tältä osin on vielä todettava, että jos markkinoita koskee yhteinen markkinajärjestely, komissio on aina tutkinut sopimuksen yhteensopivuuden markkinajärjestelyn perustavien säännösten kanssa siltä osin, kuin niissä on täsmennetty kyseisen tuotannonalan osalta yhteisen maatalouspolitiikan yleiset tavoitteet. Komissio on tällöin tavallisesti katsonut, että sopimukset, joita ei ole esitetty yhteisen markkinajärjestelyn perustavassa asetuksessa säädettynä keinona 39 artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi, eivät ole tarpeellisia tai että joka tapauksessa asetuksessa vahvistettu säätely ei voi koskea niitä [8].

15. Komission käytäntö on tullut vahvistetuksi yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Asiassa Frubo vastaan komissio ja Vereniging de Fruitunie annetussa tuomios-

7 — Ks. asia Frubo, päätös 25.7.1974 (EYVL L 237, s. 16, erityisesti III kohdan 3 alakohta).

8 — Ks. asia Euroopan sokeriteollisuus, päätös 2.1.1973 (EYVL L 140, s. 17, osa III), em. päätös asiassa Frubo v. komissio ja Vereniging de Fruitunie, asia Sienisäilykkeet, päätös 8.1.1975 (EYVL L 29, s. 26, II kohdan 4 alakohta), asia Kukkakaalit, päätös 2.12.1977 (EYVL 1978 L 21, s. 23, III kohdan 2 alakohta), asia Milchförderungsfonds, päätös 7.12.1984 (EYVL 1985 L 35, s. 35, 19 ja 20 kohta), asia Meldoc, päätös 26.11.1986 (EYVL L 348, s. 50, 54 kohta), asia Bloemenveilingen Aalsmeer, päätös 26.7.1988 (EYVL L 262, s. 27, 142 kohta) ja asia Sokerijuurikkaat, päätös 19.12.1989 (EYVL 1990 L 31, s. 32, 90 kohta).

sa [9] yhteisöjen tuomioistuin katsoi esimerkiksi perustelluksi sen, että komissio oli kieltäytynyt hyväksymästä asetuksen N:o 26 2 artiklan perusteella sopimusta siitä huolimatta, että sillä edistettiin markkinoiden vakauttamista ja tarvikkeiden säännöllistä saatavuutta kohtuullisin kuluttujahinnoin eli 39 artiklassa täsmennettyjen tavoitteiden saavuttamista, koska asiassa ei kuitenkaan ollut osoitettu, että sopimus olisi ollut välttämätön "maatalouden tuottavuuden lisäämiseksi" tai "kohtuullisen elintason takaamiseksi maatalousväestölle", jotka ovat maatalouspolitiikan päätavoitteita.

Ei ole epäilystäkään siitä, että on noudatettava tätä tulkintaa, jota virheellisesti on väitetty liian suppeaksi. Todellisuudessa asetuksen N:o 26 2 artiklassa esitettyjen poikkeusten täsmälliseksi määrittämiseksi on otettava huomioon ne merkittävät muutokset niissä säännöstöissä, joiden osa tämä asetus on; nämä muutokset johtuvat yhteisen maatalouspolitiikan asteittaisesta täytäntöönpanosta. Lisäksi sekä yhteisen markkinajärjestelyn perustamisesta useimmille maataloustuotteille että niistä toimenpiteistä, jotka on tarkoitettu rohkaisemaan elinkeinon sisäisiä ja elinkeinojen välisiä aloitteita tarjonnan sopeuttamiseksi markkinoiden vaatimuksiin ja siitä politiikasta, jolla halutaan rohkaista tuottajien yhteenliittymiä paremmin vastaamaan tälle elinkeinolle ominaiseen tarpeeseen keskittää tarjontaa sekä vakauttaa hintoja, johtuu, että arvioitaessa sitä, onko sopimus tarpeen perustamissopimuksen 39 artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi, on tutkittava pikemminkin sittemmin annettuja lukuisia johdetun oikeuden säännöksiä kuin vuonna 1962 määriteltyjä yleisiä arviointiperusteita [10]. Toisin sanoen, vasta sen jälkeen kun asetuksen N:o 26 2 artiklaa on verrattu muihin maataloutta koskeviin säännöksiin, voidaan määrittää se mahdollisesti jäljelle jäävä liikkumavara, joka on myöhemmin tehdyillä kilpailua rajoittavilla sopimuksilla suhteessa niihin sopimuksiin, jotka on hyväksytty tai joita on nimenomaisesti edellytetty osana yhteisen maatalouspolitiikan keinoja.

16. Tätä loogis-systemaattista arviointiperustetta samoin kuin evolutiivista arviointiperustetta, jolla säännöstä mukautetaan — luonnollisestikin sanamuodon asettamissa rajoissa — sosiaalis-taloudellisessa todellisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin on sovellettava myös tulkittaessa asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan toista virkettä. Tämä virke, jota ei ollut komission alkuperäisessä ehdotuksessa ja joka lisättiin Euroopan parlamentin ehdotuksesta osuuskuntatoiminnan edistämiseksi maataloudessa, antaa mahdollisuuden kahteen erilaiseen tulkintaan.

Ensimmäisen tulkinnan mukaan 2 artiklan 1 kohdan toisella osalla ei olisi mitään itse-

9 — Asia 71/74, tuomio 15.5.1975 (Kok. 1975, s. 563, 22—27 kohta). Ks. samoin yhdistetyt asiat 40—48/73, 50/73, 54—56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975 (Kok. 1975, s. 1663, 211—224 kohta), asia 258/78, Nungesser ja Eisele v. komissio, tuomio 8.6.1982 (Kok. 1982, s. 2015, 17—21 kohta) ja asia 212/87, Unilec, tuomio 22.9.1988 (Kok. 1988, s. 5075, erityisesti 18—20 kohta).

10 — Yhteisen maatalouspolitiikan kehityksen yksityiskohtaisesta erittelystä sekä muista lähdeviittauksista ks. Olmi: *Politique agricole commune* julkaisussa *Le droit de la CEE* (Commentaire Megret), 2. osa, Bruxelles 1991, erityisesti IV luku: *Les principes généraux de la politique agricole commune*, s. 259 ja siitä eteenpäin.

näistä merkitystä, vaan siinä rajoituttaisiin antamaan esimerkkejä sellaisista sopimuksista, joihin sovelletaan saman artiklan alkuosassa säädettyä erityistä poikkeusjärjestelyä [11]. Tämän tulkinnan perusteeksi on erityisesti vedottu säännöksen sanamuotoon ja varsinkin kaksi virkettä yhdistävään ilmaisuun *"non si appliez in particolare"* (erityisesti * sitä ei sovelleta). Komissio on soveltanut säännöstä tällä tavalla useissa tapauksissa ja tehnyt tästä sen jatkopäätelmän, että ainoastaan silloin 85 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta sopimukseen, joka on tehty maataloustuottajien välillä tai pantu täytäntöön heidän osuuskunnissaan, jos artiklan ensimmäisessä osassa vahvistetut edellytykset täyttyvät eli jos osoitetaan se, että sopimus kuuluu olennaisena osana kansallisiin markkinoihin tai että se on tarpeen perustamissopimuksen 39 artiklassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi [12].

17. Toinen tulkintapa, jota myös komissio sovelsi ensimmäisissä asiaa koskevissa päätöksissä [13] ja jota se on äskettäin uudestaan ehdottanut [14] muun muassa tässä asiassa lähtee siitä, että 2 artiklan 1 kohdan toinen virke on erillinen poikkeus tai että sillä joka tapauksessa laajennetaan ensimmäisessä virkkeessä säädettyä poikkeusta 85 artiklan soveltuvuudesta [15]. Ottaen huomioon maataloustuotannon erityisvaatimukset ja ottaen huomioon osuuskuntatoiminnan erityisen merkityksen maataloudessa yhteisön kilpailusääntöjä koskevaa poikkeusta laajennettaisiin siten sopimuksiin, jotka huolimatta siitä, etteivät ne ole tarpeen yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden toteuttamiseksi, eivät kuitenkaan vaaranna näiden tavoitteiden saavuttamista.

Tämän säännöksen tavoite olisi jopa todistustaakan kääntäminen maataloustuottajien osuuskuntien eduksi: näiden osuuskuntien ei siten tarvitsisi osoittaa, että sopimus vastaa edellä esitettyjä arviointiperusteita ja että sopimus on tarpeen 39 artiklan tarkoittamalla tavalla, vaan komission olisi sitä vastoin esitettävä näyttö siitä, että sopimuksen vaikutukset ovat ristiriidassa tiettyjen perustamissopimuksessa esitettyjen tavoitteiden kanssa [16]. Siihen asti kunnes tämä olisi osoi-

11 — Tältä osin ks. De Cockborne: *Les règles communautaires de concurrence applicables aux entreprises dans le domaine agricole* julkaisussa *Revue trimestrielle de droit européen*, 1988, s. 293; Van Bael— Bellis: *Competition Law of the EEC*, Bicester 1990, s. 425 ja siitä eteenpäin, ja Ritter— Braun— Rawlinson: *EEC Competition Law*, Deventer 1991, s. 566 ja siitä eteenpäin.

* Ilmaisu *in particolare* (erityisesti) ei ilmene asetuksen suomenkielisestä versiosta.

12 — Ks. esim. päätökset em. asiassa Milchförderungsfonds, 21 kohta, em. asiassa Meldoc, 55 kohta ja em. asiassa Bloemenveilingen Aalsmeer, 150 kohta.

13 — Ks. päätökset em. asiassa Frubo, III kohdan 1 alakohta ja em. asiassa Kukkakaalit, III kohdan 3 alakohdan loppuosa.

14 — Ks. asia Scottish Salmon Board, päätös 30.7.1992 (EYVL L 246, s. 37, 22-3 kohta).

15 — Ks. esim. Ries— Guida: *L'application des règles de concurrence de traité CE à l'agriculture* julkaisussa *Cahiers de droit européen*, 1968, s. 60 ja siitä eteenpäin, erityisesti s. 169— 172; Ottervanger: *Antitrust and agriculture in the common market* julkaisussa *Fordham Corporate Law Institute*, 1990, s. 203 ja siitä eteenpäin sekä em. Olmi: *Politique agricole commune*, erityisesti s. 280— 282.

16 — Ks. tältä osin em. Ottervanger s. 219. Vastaaviin johtopäätöksiin ovat päätyneet eräät muutkin kirjoittajat, jotka ovat pitäneet 2 artiklan 1 kohdan toista virkettä ainoastaan tämän säännöksen alkuosan kuvailuna: tätä mieltä on em. De Cockborne s. 307, jossa hän toteaa, että tämän säännöksen tarkoitus on säätää maatalousosuuskunnille vähemmän raskaasta järjestelmästä.

tettu, kysymyksessä olevia sopimuksia olisi toistaiseksi pidettävä pätevinä.

18. Asetuksen 2 artiklan 1 kohdan toisen virkkeen tarkoituksena ei kuitenkaan ole laajentaa yhteisön kilpailusääntöjä koskevaa poikkeusta ensimmäisessä virkkeessä säädetystä eikä sen tarkoituksena ole myöskään ottaa käyttöön näiden kilpailusääntöjen soveltamista koskevaa erityismenettelyä virkkeessä yksilöityjen sopimusten osalta; tämä ei johdu pelkästään säännöksen sanamuodosta, vaan myös asetuksen perusteluista. Niistä ja erityisesti asetuksen kolmannesta ja neljännestä perustelukappaleesta ilmenee [17], että perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamista maataloudessa on haluttu rajoittaa ainoastaan siltä osin kuin se saattaisi rajoittaa yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden saavuttamista. Tähän yhteyteen on sijoitettava se "erityinen huomio", jota kiinnitetään maataloustuottajien yhteenliittymien yhteistoimintaan, jonka otaksutaan tavallisesti täyttävän poikkeusjärjestelyn soveltamisen edellytykset. Koska perustamissopimuksen 85 artiklan sovellettavuuden rajat säilyvät myös tässä tapauksessa niinä, jotka on yleisesti vahvistettu, ja koska toisaalta asetuksen tavoitteena on kilpailusääntöjen soveltaminen myös maatalouteen, esitetty olettamus ei estä sitä, että mainittuihin sopimuksiin sovellettaisiin 85 artiklan 1 kohdassa mainittua kieltoa, jos todellisuudessa vaikuttaa siltä, että sopimusten vuoksi "perustamissopimuksen 39 artiklassa mainittujen tavoitteiden saavuttaminen vaarantuu".

19. Jos 2 artiklan 1 kohtaa on näin tulkittava, niin siitä seuraa, että kaikkia tässä artiklassa vahvistetut edellytykset täyttäviä sopimuksia koskee sama järjestelmä. Erityisesti

— perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisista poikkeuksista poiketen kyseisten yritysten ei tarvitse ilmoittaa sopimuksista ja odottaa komission myönteistä päätöstä asiassa, ennen kuin ne voivat panna sopimuksen täytäntöön, koska 85 artiklan 1 kohdan kieltoa koskevasta poikkeuksesta on suoraan säädetty asetuksessa N:o 26 komission mahdollinen päätös on siten luonteeltaan toteava;

— koska yrityksille ei ole säädetty ilmoittamisvelvollisuutta, komission 2 artiklan 2 kohdan mukaisesti tekemän päätöksen,

17 — Näissä perustelukappaleissa todetaan seuraavaa:
"kilpailusääntöjä, jotka koskevat perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitettuja sopimuksia, päätöksiä ja menettelytapoja sekä määräävän markkinaaseman väärinkäyttöä, on sovellettava maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan, jollei niiden soveltaminen estä kansallisten maatalouden markkinointijärjestelmien toimintaa tai vaaranna yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden toteuttamista,
erityistä huomiota on kiinnitettävä sellaisten maataloustuottajien yhteenliittymien asemaan, jotka nimenomaan pyrkivät tuottamaan tai markkinoimaan maataloustuotteitaan yhteisesti tai käyttämään yhteisiä laitoksia, sikäli kuin tällaisella yhteisellä toiminnalla ei estetä kilpailua tai vaaranneta perustamissopimuksen 39 artiklan tavoitteiden toteuttamista".

jolla se toteaa poikkeuksen edellytysten täyttyvän, oikeusvaikutukset alkavat sopimuksen tekoajankohdasta;

— päätös 85 artiklan 1 kohdan soveltumattomuudesta annetaan ilman ajallisia rajoituksia ja siihen ei voida liittää ehtoja ja velvoitteita, koska asetus N:o 26 ei sisällä asetuksen N:o 17 8 artiklan [18] säännökseen, joka koskee 85 artiklan 3 kohdan mukaisia poikkeuksia, rinnastettavissa olevia säännöksiä.

20. Näiden päätelmien vuoksi on hylättävä se näkemys, että maataloustuottajien väliset sopimukset olisivat toistaiseksi voimassa siihen asti, kunnes komissio antaa päätöksen siitä, että asetuksessa N:o 26 säädetty poikkeus ei sovellu kyseiseen tapaukseen. Ilmaisun "jollei komissio totea, että kilpailu tällöin estyy tai että perustamissopimuksen 39 artiklassa mainittujen tavoitteiden saavuttaminen vaarantuu" tarkoituksena on näet,

18 — Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus, 6 päivänä helmikuuta 1962 annettu neuvoston asetus (EYVL 1962, 13, s. 204). Sen 8 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:
"Perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla tehtävä päätös annetaan määräajaksi, ja siihen voidaan liittää ehtoja ja velvoitteita."

kuten edellä on jo todettu, määritellä samassa virkkeessä säädetyn erityisjärjestelmän soveltamisala.

Kuten Ranskan hallituskin on huomauttanut, säännöksen toisenlainen tulkinta edellyttäisi toisaalta sen tunnustamista, että kansalliset tuomioistuimet ovat toimivaltaisia toteamaan, voidaanko niiden tutkittavaksi saatettuun sopimukseen soveltaa kyseistä poikkeusta, mikä puolestaan olisi ilmeisessä ristiriidassa komissiolle asetuksen 2 artiklan 2 kohdassa annetun yksinomaisen toimivallan kanssa.

Toimivalta soveltaa asetuksen N:o 26 erityissääntöjä

21. Perustamissopimuksessa vahvistettuja kilpailusääntöjä rajoittavan maataloutta koskevan poikkeuksen soveltamisalan tultua näin täsmennetyksi on seuraavaksi selvitettävä se menettely, jota asetuksen N:o 26 täytäntöönpanossa on noudatettava. Kuten olen jo huomauttanut, 2 artiklan 2 kohdan mukaisesti komissiolla on yksinomainen toimivalta — joko omasta aloitteestaan tai asianomaisten pyynnöstä, sen jälkeen kun se on kuullut jäsenvaltioita ja niitä yrityksiä tai yritysten yhteenliittymiä, joiden kuulemista se pitää tarpeellisena — ratkaista päätöksellään, mitkä sopimukset, päätökset ja menettelyt täyttävät 1 kohdassa säädetyt edellytykset.

Edellä esitettyjen huomautusten perusteella katson, että komissiolla on yksinomainen toimivalta ainoastaan silloin, kun kysymys on sen toteamisesta, että poikkeuksen ennakkoedellytykset on todellisuudessa täytetty; tällainen tilanne on käsillä silloin, kun kysymys on myönteisestä päätöksestä, jossa todetaan 85 artiklan 1 kohdassa säädettyjen kieltojen soveltumattomuus kysymyksessä oleviin sopimuksiin, päätöksiin tai menettelyihin. Komission toimivallan yksinomaisuus on perusteltua, kuten asetuksen N:o 26 viidennessä perustelukappaleessa täsmennetään, "sen välttämiseksi, että yhteisen maatalouspolitiikan kehittäminen vaarantuisi, sekä asianomaisten yritysten oikeusturvan ja tasapuolisen kohtelun varmistamiseksi — —". Toisaalta ainoastaan tällaisiin tapauksiin soveltuu 2 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu erityismenettely, erityisesti jäsenvaltioiden kuuleminen ennakolta.

22. Jos komissio sitä vastoin katsoo, että tietyssä tapauksessa kilpailusääntöjen soveltamista rajoittavan poikkeuksen edellytykset eivät täyty, sen ei tarvitse ennen sopimuksen kieltävää päätöstä antaa asiasta erillistä päätöstä, jossa todettaisiin 2 artiklan 1 kohdassa säädetyn poikkeuksen edellytysten puuttuvan. Tästä yhteisöjen tuomioistuin on edellä mainitussa asiassa Frubo vastaan komissio ja Vereniging de Fruitunie todennut, että "jos komission pitäisi kuulla jäsenvaltioita silloinkin, kun komissiolla ei ole epäilystäkään siitä, että asetuksessa N:o 26 säädetyt poikkeukset eivät sovellu, se olisi komission velvoittamista sellaisen liiallisen muotosidonnaisuuden noudattamiseen, joka viivästyttäisi tarpeettomasti kyseisten asioiden tutkintaa" [19].

Siten on katsottava, että silloin kun ennakkoedellytykset poikkeuksen soveltamiseksi sopimukseen eivät täyty, asetuksen N:o 26 1 artiklassa esitettyä periaatetta, jonka mukaisesti 85 artiklaa ja sen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä sovelletaan myös maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan, voidaan soveltaa täysimääräisesti. Mitä tämä käytännössä tarkoittaa? Ensinnäkin se tarkoittaa sitä, että sovellettaessa 85 artiklaa on myös näiden sopimusten osalta noudatettava tavanomaista eli asetuksessa N:o 17 säädettyä kilpailuasiain menettelyä. Toiseksi tämä tarkoittaa sitä, että komission mahdollisen päätöksen, jossa todetaan 85 artiklan 1 kohtaa rikotun, oikeusvaikutukset arvioidaan perustamissopimuksen 85 artiklan 2 kohdan ja asetuksen N:o 17 1 artiklan mukaisesti taannehtivasti rikkomisen alkamisajankohdasta, tämän kuitenkaan rajoittamatta neuvoston oikeutta antaa nimenomaisesti erilaisia säännöksiä erityisistä sopimuslajeista perustamissopimuksen 42 artiklan mukaisesti annetulla asetuksella [20]. Kolmanneksi tämä tarkoittaa sitä, että kansallisilla tuomioistuimilla on 85 artiklan 1 ja 2 kohdan soveltamisen osalta komission kanssa kilpailevaa toimivaltaa ja että ne voivat mitätöidä maatalouden alalla

19 — Em. asiassa Frubo v. komissio ja Vereniging de Fruitunie annettu tuomio, 11 kohta.

20 — Tällainen säännös on esim. tuottajaryhmittymistä ja niiden yhteenliittymistä 19 päivänä kesäkuuta 1978 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1360/78 (EYVL L 166, s. 1) 17 artikla.

tehdyn sopimuksen, jos asetuksessa N:o 26 vahvistetun poikkeuksen edellytykset eivät selvästikään täyty [21].

23. Tämän johdosta myös tässä yhteydessä nousee esiin ongelma siitä, miten tarpeeseen välttää komission ja kansallisten tuomioistuinten ristiriitaiset päätökset asiassa, jossa kansallisessa tuomioistuimessa on vedottu siihen, että maataloustuottajien tai heidän yhteenliittymiensä välistä sopimusta koskee asetuksessa N:o 26 säädetty erityinen poikkeus, on yhdistettävissä näiden samojen tuomioistuinten velvollisuus antaa ratkaisu asianosaisten vaatimuksista. Todellisuudessa, kuten komissio on tässä asiassa korostanut, ongelma ei asiallisesti eroa 85 artiklan 3 kohdan soveltamista koskevasta ongelmasta. Siten on mahdollista viitata niihin periaatteisiin, jotka yhteisöjen tuomioistuin tämän kysymyksen ratkaisemiseksi on asiassa *Delimitis antamassaan tuomiossa* [22] selvittänyt.

On ongelmatonta, jos kansallinen tuomioistuin, jota on pyydetty ensi vaiheessa selvittämään sitä, täyttyvätkö 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset, päätyy siihen, että kysymyksessä olevaa sopimusta ei selvästikään voi koskea artiklassa säädetty kielto. Tällaisessa tapauksessa kansallinen tuomioistuin voi näet jatkaa asian käsittelyä ja ratkaista sen.

24. Jos tuomioistuin sitä vastoin tämän arviointinsa ensimmäisen osan perusteella katsoo, että sopimus tarkoituksensa tai vaikutustensa vuoksi on omiaan estämään tai vääristämään kilpailua, tuomioistuimen on sen jälkeen todettava, täyttääkö sopimus poikkeuksen soveltamiseksi vaaditut, 2 artiklan 1 kohdan toisessa virkkeessä esitetyt muodolliset edellytykset: eli että sopimuspuolina ovat ainoastaan maataloustuottajat, tuottajien yhteenliittymät tai tällaisten yhteenliittymien muodostamat yhteenliittymät, että sopimuspuolet kuuluvat yksittäiseen jäsenvaltioon, että sopimus koskee maataloustuotteiden tuotantoa tai myyntiä taikka maataloustuotteiden yhteisten varastointi-, käsittely- tai jalostuslaitosten käyttöä ja että sopimuksessa ei sen osapuolia velvoiteta noudattamaan määrättyjä hintoja.

Jos nämä edellytykset täyttyvät, kansallisen tuomioistuimen on vielä tutkittava yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä ja komission päätöskäytännössä sovellettujen kriteerien perusteella sitä, kuinka todennäköistä on, että sopimukseen voidaan soveltaa asetuksen N:o 26 2 artiklassa säädettyä poikkeusta. Tältä osin ja rajoittamatta mahdollisuutta lykätä asian käsittelyä 177 artiklassa

21 — Ks. tältä osin em. teos Ritter—Braun—Rawlinson s. 569 ja Bellamy—Child: *Common Market Law of Competition*, London 1993, s. 825 ja siitä eteenpäin, erityisesti s. 830. *Näin on myös asiaa katsonut julkiasiamies Mayras* em. yhdistetyissä asioissa Suiker Unie ym. v. komissio antamassaan ratkaisuehdotuksessa, s. 2066. De Cockborne on asiasta osittain toista mieltä em. teoksen s. 317 esittäen asetuksessa N:o 26 säädetyn poikkeuksen soveltamisalan eri tavalla ja hän on katsonut, että kansalliset tuomioistuimet voivat perustamissopimuksen 85 artiklan suoran sovellettavuuden huomioon ottaen mitätöidä 2 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetut sopimukset, jos ne eivät täytä virkkeessä vahvistettuja edellytyksiä kilpailusääntöjä koskevan poikkeuksen soveltamiseksi; hänen mukaansa kansalliset tuomioistuimet eivät sen sijaan voi mitätöidä maataloustuottajien välisiä sopimuksia, jos komissio ei ole ensin tehnyt päätöstä, jolla 2 artiklan 1 kohdan toisessa virkkeessä näiden sopimusten hyväksi vahvistettu pätevyysolettama on kumottu.

22 — Asia C-234/89, tuomio 28.2.1991 (Kok. 1991, s. I-935).

tarkoitetun ennakkoratkaisukysymyksen esittämiseksi yhteisöjen tuomioistuimelle kansallinen tuomioistuin voi myös käyttää apunaan yksittäisen asian tutkimiseksi ja komission noudattamien suuntaviivojen selvittämiseksi niitä tietoja, jotka on esitetty vuosittaisissa kilpailupolitiikkaa koskevissa kertomuksissa. Tullessaan vakuuttuneeksi siitä, että riidanalainen sopimus tai jotkin sen ehdot eivät täytä 2 artiklan 1 kohdan poikkeuksen edellytyksiä, kansallinen tuomioistuin voi todeta sen mitättömäksi 85 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

25. Jos kansallinen tuomioistuin sitä vastoin katsoo, että riidanalainen sopimus voisi mahdollisesti kuulua asetuksen N:o 26 soveltamisalaan, sen on tämän jälkeen harkittava omien oikeudenkäyntisääntöjensä asettamissa rajoissa ja niiden mukaisesti sitä, onko ratkaisun antamista syytä lykätä, jotta asianosaisille tarjoutuu tilaisuus pyytää 2 artiklan 3 kohdan mukaisesti komissiolta päätöstä; tai se voi myös itse pyytää — niiden yhteisöjen tuomioistuimen 85 artiklan 3 kohdan osalta soveltamien periaatteiden perusteella, joita on mahdollista soveltaa analogisesti — komissiota antamaan tietoja sen mahdollisesti aloittaman menettelyn käsittelyvaiheesta ja arviota siitä, miten todennäköistä on, että se tekee virallisen ratkaisun riidanalaisesta sopimuksesta; kansallinen tuomioistuin voi myös pyytää komissiota antamaan sellaisia taloudellisia ja oikeudellisia tietoja, joita komission on mahdollista antaa [23].

23 — Ks. em. asiassa Delimitis annettu tuomio, 49—53 kohta. Yhteisöjen tuomioistuimen tässä yhteydessä soveltamat periaatteet on, kuten tiedetään, "kodifioitu" komission ja kansallisten tuomioistuinten yhteistyöstä EY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaa sovellettaessa annettuun tiedonantoon 93/C 39/05 (EYVL C 39, s. 6).

Perustamissopimuksen 85 artiklan sovellettavuus

26. Asiassa C-399/93 keskeinen kysymys on se, ovatko lähtökorvausta koskevat määräykset yhteensopivat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdan kanssa. Tältä osin esitetyt näkökannat voidaan tiivistää seuraavassa esitettävällä tavalla. Cobercon mukaan jo osuuskunnan tarkoitus, joka on antaa maataloudessa toimiville tuottajajäsenille enemmän valtaa markkinoiden hinnanmuodostuksessa ja siten raaka-aineen yhteisen hyödyntämisen kautta paremmat tulot toiminnastaan, edellyttää jäsenten liittämistä osuuskuntaan erityisen tiiviisti. Tämän lisäksi se, että osuuskunta päättää tuotantokapasiteettia koskevista investoinneista jäsenten tuottaman raaka-ainemäärän perusteella, oikeuttaisi yhtäältä asettamaan jäsenille velvollisuuden toimittaa koko maitotuotantonsa osuuskunnalle — jota puolestaan vastaa osuuskunnan velvollisuus ottaa vastaan tuotetut maitomäärät — ja oikeuttaisi sisällyttämään sääntöihin lähtökorvausta koskevia määräyksiä, koska niillä pyritään varmistamaan tietty vakaus osuuskunnan toimintaan osallistumisessa. Nämä velvollisuudet ainoastaan konkretisoivat osuuskuntaa kohtaan voimassa olevan yleisemmän "uskollisuusvelvoitteen", joka on tyypillistä tämänkaltaiselle yhteisötoiminnalle ja joka Cobercon mukaan on luonnollinen vastine niistä eduista, joita jäsenet saavat jäsenyydestään — tarkoitukseltaan keskinäisessä — osuuskunnassa. Tästä näkökulmasta lähtökorvausta koskeva määräys olisi itse asiassa ilmaus jäseniltä edellytettävästä taloudellisesta yhteisvastuusta, ja se olisi toisaalta tarpeen osuuskunnan toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi ja luottamuk-

sen säilyttämiseksi ulkopuolisissa. Jäsenten itsenäisyyden rajoittamista yhteisen edun vuoksi on täten pidettävä olennaisena osana osallistumisessa mihin tahansa muotoon organisoitua taloudellista yksikköä, ja tästä johtuu Cobercon mukaan se, että lähtökorvausta koskeva määräys ei kuulu 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.

27. Pääasian kantajat vetoavat sitä vastoin siihen, että riidanalaisilla määräyksillä rajoitetaan merkittävästi jäsenen taloudellista vapautta: velvollisuus maksaa lähtökorvaus jäsenen halutessa irrottautua osuuskunnasta yhdistettynä velvollisuuteen toimittaa jäsenyysaikana osuuskunnalle koko tuottamansa maitomäärä vie heidän mukaansa jäseniltä pitkiksi ajoiksi mahdollisuuden kääntyä kilpailevien taloudellisten toimijoiden puoleen silloinkin, kun se vaikuttaisi taloudellisesti edullisemmalta. Toisaalta vastaavien määräysten olemassaolo kaikkien muiden tärkeimpien alankomaalaisten maidonjalostusosuuskuntien säännöissä on kantajien mukaan johtanut markkinoiden voimakkaaseen jäykistymiseen, mikä estää kolmansia kilpailemasta tehokkaasti markkinoilla jo vakiintuneesti toimivien yritysten kanssa. Komission esittämät huomautukset vastaavat pitkälle näitä näkökohtia.

28. Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan mukaan kiellettyjä ovat sellaiset sopimukset, joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy. Yhteisöjen tuomioistuimella on jo ollut tilaisuus täsmentää niitä arviointiperusteita, joita on noudatettava sovellettaessa mainittua sääntöä konkreettiseen yksittäistapaukseen, ja se on katsonut, että kilpailun suojaa koskevat vaatimukset, jotka tällä määräyksellä halutaan saavuttaa, on määriteltävä sen konkreettisen toimintaympäristön perusteella, jossa yritykset toimivat. Koska perustamissopimuksen 3 ja 85 artiklassa tarkoitettu vääristymätön kilpailu edellyttää markkinoilla olevan tehokasta kilpailua (*concurrence efficace, workable competition*) eli toisin sanoen sitä, että kilpailua on riittävästi, jotta voidaan katsoa, että perustavanlaatuisia vaatimuksia on noudatettu ja että perustamissopimuksen tavoitteet, erityisesti sisämarkkinoiden luominen, on saavutettu, ja tästä seuraa siten se, että kilpailun sisältö ja määrä voivat vaihdella sen mukaan, millaisista tuotteista tai palveluista on kysymys ja sen mukaan millainen rakenne markkinoiden kyseisellä osalla on [24].

29. Tämän johdosta arvioitaessa sopimukseen 85 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon soveltuvuutta kyseiseen sopimukseen on ensinnäkin selvitettävä se, johtaako sopimus tarkoituksensa vuoksi kilpailun rajoittumiseen. Tältä osin on syytä arvioida sopimuksella tavoiteltuja päämääriä, jolloin on otettava huomioon se taloudellinen ympäristö, jossa sopimusta sovelletaan [25]. Jos sopimuksella sellaisenaan arvioituna ei ole muuta tehtävää kuin 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu vapaan kilpailun rajoittaminen osapuolten tai

24 — Asia 26/76, Metro v. komissio, tuomio 25.10.1977 (Kok. 1977, s. 1875). Yhteisöjen tuomioistuimen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista koskevien arviointiperusteiden yksityiskohtaisemman erittelyn osalta viittaan ratkaisuehdotukseeni asiassa C-250/92, DLG, tuomio 15.12.1994 (Kok. 1994, s. I-5641); rajoitun tässä toteamaan olennaiset seikat.

25 — Tältä osin ks. yhdistetyt asiat 29/83 ja 30/83, CRAM ja Rheinzink v. komissio, tuomio 28.3.1984 (Kok. 1984, s. 1679).

osapuolten ja tiettyjen muiden kilpailijoiden välillä, sopimus on epäilyksettä kielletty, eikä sen vaikutuksia tarvitse erikseen arvioida [26].

Tältä näkökannalta määräyksillä, jotka ovat olennainen osa tietyn sopimuksen sisältöä ja joiden tarkoitus on osapuolten oikeussuhteita koskevien taloudellisten kysymysten ja tasapainon määrittäminen, ei tavallisesti ole kilpailunvastaista tarkoitusta [27].

Jos tavoite ei ole kilpailunvastainen, on siirryttävä erittelyn toiseen vaiheeseen ja otettava harkittaviksi ne vaikutukset, jotka sopimuksella käytännössä on kilpailun toteutumiseen. Tällöin sopimus on kielletty, jos se ilmeisesti on omiaan tuntuvasti rajoittamaan kilpailua [28].

Todettakoon vielä, että yhteisöjen tuomioistuimen ja yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeuskäytännössä se seikka, että yrityksen erityisenä oikeudellisena muotona on osuuskunta, ei sellaisenaan ole kilpailun rajoitus; tällainen organisaatiomuoto voi kuitenkin olla seikka, joka on omiaan vaikuttamaan siihen kuuluvien yritysten taloudelliseen toimintaan tavalla, joka rajoittaa tai vääristää kilpailua niillä markkinoilla, joilla nämä yritykset toimivat. Siten on katsottava, että sääntöjen määräykset, joilla säädellään osuuskunnan ja sen jäsenten välisistä suhteista, kuuluvat perustamissopimuksen 85 artiklan ja sitä seuraavien artiklojen soveltamisalaan [29].

30. Jotta edellä selvitettyjä periaatteita voidaan soveltaa myös nyt käsiteltävään asiaan, on tarkasteltava yhdessä niitä sääntöjen määräyksiä, jotka koskevat sopimussuhteen päättämistä yksittäisen jäsenen osalta, ja niitä määräyksiä, joissa yksittäinen jäsen velvoitetaan myymään maitotuotantonsa yksinomaan osuuskunnalle. Ei saa myöskään unohtaa sitä, että yleisesti ottaen maataloustuotteiden jalostus- tai käsittelyosuuskunnan muodostaminen on yritysten välisen yhteistoiminnan muoto, jota sekä kansallinen lainsäätäjä että yhteisön viranomaiset suosivat, koska osuuskuntien avulla voidaan nykyaikaistaa ja järkeistää maatalouselinkeinoa sekä edistää yritysten tehokkuutta samoin kuin todellista ja tehokasta kilpailua yritysten välillä.

Tässä yhteydessä se, että säännöissä velvoitetaan jäsenet toimittamaan osuuskunnalle koko tuotantonsa, tai se, että jäsenet tämän

26 — Asia 45/85, Verband der Sachversicherer v. komissio, tuomio 27.1.1987 (Kok. 1987, s. 405).

27 — Tältä osin ks. asia 42/84, Remia ym. v. komissio, tuomio 11.7.1985 (Kok. 1985, s. 2545), asia 161/84, Pronuptia, tuomio 28.1.1986 (Kok. 1986, s. 353), asia 65/86, Bayer ja Hennecke, tuomio 27.9.1988 (Kok. 1988, s. 5249) ja em. asiassa Delimitis 28.2.1991 annettu tuomio.

28 — Tässä merkityksessä ks. asia 56/65, Société technique minière, tuomio 30.6.1966 (Kok. 1966, s. 337).

29 — Ks. asia 61/80, Coöperatieve Stremsel- en Kleurselfabriek v. komissio, tuomio 25.3.1981 (Kok. 1981, s. 851, 12 ja 13 kohta), em. asiassa DLG annettu tuomio, 28—40 kohta, ja asia T-61/89, Dansk Pelsdyravlerforening, tuomio 2.7.1992 (Kok. 1992, s. II-1931, 49—55 kohta).

lisäksi velvoitetaan myös maksamaan tietty korvaus osuuskunnasta erotessaan — ellei eroamista tehdä tosiasiallisesti mahdottomaksi — vastaa tarpeeseen tehdä mahdolliseksi osuuskunnan moitteeton toiminta, erityisesti osuuskunnan käynnistäessä toimintaansa markkinoilla ja toimintansa alkuvaiheessa. Voidaan näet arvioida, että jäsenet voivat hyväksyä sopimuksesta johtuvat taloudelliset velvoitteet vasta silloin, jos osuuskunnassa sovelletaan tällaisia määräyksiä, jotka on tarkoitettu varmistamaan osuuskunnalle laajin mahdollinen taloudellisen perusta sekä tietty vakaus sen toimintaan osallistumisessa. Kyse on siten säännöissä asetetusta eräänlaisesta takuusta sellaisen käyttäytymisen varalta, joka voisi saattaa uhanalaiseksi osuuskunnan taloudellisen rakenteen ja jopa sen mahdollisuuden jatkaa toimintaansa. Tämä on se syy, jonka vuoksi osuuskunnan sääntöihin on otettu tällaisia määräyksiä, joilla halutaan taata jäsenen "uskollisuus": tässä muodossa ilmetessään niillä ei tavoitella kilpailunvastaista päämäärää 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetussa merkityksessä.

Tämä ratkaisu — jossa periaatteellisesti hyväksytään riidanalaisten määräysten tarpeellisuus, jotta yhtymäsopimuksella voidaan täysimääräisesti toteuttaa haluttu oikeudellinen ja taloudellinen, olennaisilta osiltaan harjoitetun toiminnan keskinäisyydestä johtuva tehtävä — on toisaalta sopusoinnussa sen myönteisen suhtautumisen kanssa, jolla oikeusjärjestyksessä suhtaudutaan osuuskuntiin ja erityisesti, kuten edellä on jo todettu, niihin osuuskuntiin, jotka toimivat maatalousalalla.

31. Tämän jälkeen on selvitettävä, onko sääntöjen riidanalaisilla määräyksillä kuitenkin sellaisia kilpailunvastaisia *vaikutuksia*, jotka olisivat yhteensopimattomat yhteismarkkinoiden kanssa tiettyjen oikeudellisten tai tosiasiallisten olosuhteiden vuoksi.

Tässä arvioinnissa, joka koskee erityisesti osuuskunnan jäsenten yksinomaisen toimittamisvelvollisuuden vaikutusta, on vakiintuneen oikeuskäytännön [30] mukaan otettava huomioon se tosiasiallinen taloudellinen ympäristö, jossa tätä velvollisuutta noudatetaan. Siten on otettava huomioon kyseisillä markkinoilla vallitsevat olosuhteet ja niiden toiminnan tosiasialliset edellytykset tutkittaessa sitä, mikä näiden määräysten kokonaisvaikutus kilpailuun on. Vaikka tämä yksinomainen toimittamisvelvollisuus — jolla taataan maataloustuottajalle hänen tuotteidensa myynti ja osuuskunnalle varmuus tuotteiden saatavuudesta — ei tavoitteensa vuoksi olekaan *ristiriidassa* 85 artiklan 1 kohdan kanssa, vaan päinvastoin sitä on pidettävä keinona lisätä kilpailua, koska uusien yritysten markkinoille pääsy helpottuu niiden toiminnan tehostuessa, niin myös toisenlainen arvio on mahdollinen, jos yksinomaista toimittamisvelvollisuutta sovelletaan sellaisessa taloudellisessa toimintaympäristössä, jossa sen vaikutuksena on markkinoiden jäykistyminen liiallisesti tai jossa se johtaa markkinoiden toimintahäiriöihin ja suhteettomiin voittoihin.

30 — Ks. em. asiassa Société technique minière annettu tuomio, erityisesti s. 360, asia 23/67, Brasserie de Haecht I, tuomio 12.12.1967 (Kok. 1967, s. 525, erityisesti s. 489 ja 490), asia 31/80, L'Oréal, tuomio 11.12.1980 (Kok. 1980, s. 3775, 19 kohta), em. asiassa Delimitis annettu tuomio, 14—26 kohta, ja em. asiassa DLG annettu tuomio, 31—34 kohta; ks. samoin em. asiassa Dansk Pelsdyravlerforening annettu tuomio, 99—104 kohta.

Tällaisessa arvioinnissa on otettava huomioon markkinoilla toimivien yritysten määrä ja merkittävyys sekä osuuskunnan asema tässä toimintaympäristössä [31], sillä jos osuuskunnalla on vahva kilpailuasema, sillä on myös vähemmän tarvetta suojautua jäsentensä itsenäiseltä toiminnalta. Tältä osin on huomattava, että todetessaan eräässä asiassa yhteensopimattomiksi 85 artiklan 1 kohdan kanssa tietyt määräykset, joilla haluttiin varmistaa jäsenten "uskollisuus" osuuskuntaa kohtaan, yhteisöjen tuomioistuin ja yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoivat ratkaisevan merkityksen sille, että kyseisillä osuuskunnilla oli erittäin vahva markkina-asema ja että sen vuoksi määräysten tarkoituksena oli todellisuudessa tämän vahvan markkina-aseman suojaaminen ja kilpailevien toimijoiden markkinoille pääsyn vaikeuttaminen [32].

32. Toiseksi on tarkistettava, onko riidanalainen sopimus ainoastaan yksittäinen vai onko se päinvastoin yksi monista sisällöltään vastaavanlaisista sopimuksista, joilla huomattavan moni raaka-aineen tuottaja on sidottu yksinomaista toimittamista koskevaan velvollisuuteen. Tällöin on selvitettävä se, onko sopimus ristiriidassa 85 artiklan 1 kohdan kanssa sen kokonaisvaikutuksen vuoksi, joka yksinomaista toimittamista koskevilla velvollisuuksilla arvioidaan kokonaisuutena ja yhdessä muiden asiaa koskevien taloudellisten ja oikeudellisten seikkojen kanssa olevan. Kuten olen jo edellä todennut, tässä arvioinnissa on erityisesti otettava huomioon se vaikutus, joka tällä toisiaan vastaavien määräysten kokonaisuudella voi olla kolmansien mahdollisuuksiin päästä markkinoille [33].

33. Muutkin tekijät voivat vaikuttaa siihen, onko sääntöjen määräyksiä pidettävä kilpailusääntöjen mukaisina: erityisesti tähän arviointiin vaikuttaa jäsenten mahdollisuus erota osuuskunnasta tiettyinä, kohtuullisin usein toistuvina ajankohtina, sillä muuten jäsenet ovat erittäin pitkäksi ajaksi osuuskuntaan sidottuja ja toisaalta ne eivät voi kääntyä kilpailevien toimijoiden puoleen koko sinä aikana, jona he ovat sopimussuhteessa. Tämänkaltainen kaksiosainen velvoite voi viedä jäseneltä kokonaan tehokkaan toimintavapauden ja estää samalla kolmansia kilpailemasta tehokkaalla tavalla osuuskunnan kanssa. Lisäksi on tutkittava myös sitä, asetetaanko sääntöjen muissa määräyksissä eroaikeissa oleville jäsenille sellaisia liiallisia ja kohtuuttomia velvoitteita, jotka johtavat samaan lopputulokseen eli osuuskunnan jäsenyyden liialliseen pitkittymiseen.

31 — Jacobi ja Vesterdorf katsovat, että jäsenen "uskollisuuden" takaamiseksi asetettujen määräysten arvioinnissa on otettava huomioon osuuskunnan taloudellinen merkitys, erityisesti se, onko kyse markkinoilla aloittavasta uudesta yksiköstä vai päinvastoin jo asemansa vakiinnuttaneesta yrityksestä: *Co-operative societies and the Community rules on competition* julkaisussa *European Law Review*, 1993, s. 271 ja siitä eteenpäin.

32 — Ks. em. tuomio asiassa Coöperatieve Stremsel- en Kleurselfabriek v. komissio, 12 ja 13 kohta ja em. tuomio asiassa Dansk Pelsdyravlerforening, 78 kohta.

33 — Käytettyjen arviointiperusteiden soveltamisesta oluen toimitussopimusten vaikutusten arvioinnissa ks. em. asia Brasserie de Haecht, s. 489 ja 490, sekä em. asia Delimitis, 19—26 kohta.

34. Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa ilmenee edellä esitetyistä kyseisiä markkinoita koskevista tiedoista ja muista jutun asiakirjoista ilmenevistä seikoista, että viime vuosien fuusioiden ja keskittymisten seurauksena Cobercosta on tullut yksi kolmesta johtavasta Alankomaissa toimivasta maidonjalostusosuuskunnasta. Cobercoon kuuluu tuhansia jäseniä, joiden joukossa on monia toimintaansa paikallisesti harjoittavia pienosuuskuntia, ja se käsittelee noin 30 prosenttia Alankomaissa tuotetusta maidosta. Vuosittaisen liikevaihtonsa mukaan laskettuna se on yksi suurimmista maassa toimivista yrityksistä.

Nyt käsiteltävänä olevien kaltaisia määräyksiä on myös muiden samalla alalla toimivien alankomaalaisten osuuskuntien, esimerkiksi FFD:n ja Campinan säännöissä, kuten ilmenee asioiden C-319/93 ja C-40/94 asiakirjoista; FFD ja Campina ovat ne kaksi muuta merkitykseltään keskeistä maitoosuuskuntaa, jotka yhdessä Cobercon kanssa käsittelevät, kuten ratkaisuehdotukseni alussa totesin, noin 85 prosenttia Alankomaissa tuotetusta maidosta.

Näistä määräyksistä johtuvat kilpailua rajoittavat vaikutukset korostuvat toisaalta sen takia, että osuuskunnan jäsenelle asetettu yksinomainen toimittamisvelvollisuus on yhdistetty velvollisuuteen maksaa erottaessa korvaus muissa osuuskunnissa kuin Campinassa, joka muutti sääntöjään tältä kohdin komission käynnistettyä 85 artiklan 1 kohtaan perustuvan menettelyn. Velvollisuus maksaa lähtökorvaus, jonka suuruus ei ole vähäinen, on taloudellinen rasite, joka merkittävästi rajoittaa eroamista. Asia ei mielestäni ole olennaisesti muuttunut sen johdosta, että tämä korvaus — joka siis on 10 prosenttia siitä summasta, jota osuuskunta on jäsenelle yhden vuoden aikana keskimäärin maksanut eroa edeltäneinä viitenä vuotena — alenee Cobercon sääntöjen 17 artiklan 1 kohdan perusteella asteittain kahdeksannesta jäsenyysvuodesta alkaen.

35. Edellytyksenä 85 artiklan 1 kohdan soveltamiselle on kuitenkin se, että järjestelyllä rajoitetaan jäsenvaltioiden välistä kauppaa. Tältä osin riittää, että todetaan se, minkä Coberco itsekin toteaa, että maidonjalostusyritykselle on teknisesti ongelmatonta hankkia raaka-ainetta kaukana maidonkäsittelylaitoksesta sijaitsevilta tuottajilta, koska maitoa voidaan kuljettaa jäähdytettynä melko pitkiä matkoja laadun tästä kärsimättä. Mikään ei siten estä Alankomaiden naapurimaihin sijoittautuneita meijereitä hankkimasta maitoa alankomaalaisilta tuottajilta. Tämän vahvistaa jo sekin, että Campinaa koskeva hallinnollinen menettely sai alkunsa belgialaisen kilpailijaosuuskunnan tekemästä valituksesta [34]. Riidanalaisilla määräyksillä on yhdessä se vaikutus, että ne vakavasti rajoittavat, jolleivät suorastaan estä, tehokasta kilpailua koko Alankomaiden maitomarkkinoilla,

34 — Ks. em. XXI kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus, 83 kohta.

jolloin eri kansallisten markkinoiden yhdentymisen vaikeutuu [35].

36. Rajoittamatta kansalliselle tuomioistuimelle kuuluvaa oikeutta päätelmien tekemiseen myöhemmin katson tässä asiassa siten, että ottaen huomioon osuuskunnan merkittävän aseman ja toiminnan laajuuden markkinoilla, sisällöltään vastaavankaltaiset ja valtaosaa alankomaalaisia tuottajia koskevat järjestelyt kokonaisuutena, jäsenille asetetun yksinomaisen toimittamisvelvollisuuden vahvistamisen määräyksillä korvauksen maksamisesta osuuskunnasta erottaessa sekä ottaen huomioon vielä sen merkittävän rajoittamisen, joka kohdistuu osuuskunnan jäsenten taloudelliseen vapauteen sekä osuuskunnan kilpailijoiden mahdollisuuteen ostaa kyseisen osuuskunnan jäsenten tuottamaa maitoa, riidanalaisilla määräyksillä on se vaikutus, että ne johtavat kilpailun rajoittumiseen tavalla, joka on ristiriidassa 85 artiklan 1 kohdan kanssa.

Asetuksen N:o 26 soveltuvuus Cobercon sääntöihin

37. Katson, ettei riidanalaisiin määräyksiin voida soveltaa asetuksessa N:o 26 säädettyä poikkeusta. On tosin kiistämätöntä, että Alankomaiden maidontarjonnan pirstoutuminen lukuisiin suhteelliseen pieniin maataloustuottajiin on johtanut siihen, että maataloustuottajien osuuskuntien tai muiden yhteenliittymien perustaminen heidän tarjontansa keskittämiseksi on yhteensopivaa perustamissopimuksen 39 artiklassa tarkoitettujen tavoitteiden saavuttamisen kanssa.

On myös totta, että tutkittaessa maatalousosuuskunnan jäsenten sääntövelvoitteiden yhteensopivuutta kyseisessä asetuksessa tarkoitetun poikkeuksen kanssa on tärkeää painottaa oikealla tavalla sen suhteen erityisyyttä, joka vallitsee tämän erityisen yhteisömuodon ja sen jäsenten välillä; tätä suhdetta voidaan kuvata tiivistetysti toteamalla osuuskunnan jäsenten olevan samanaikaisesti osuuskunnan tuottamien hyödykkeiden ja palvelujen toimittajia ja/tai käyttäjiä. Jos jäsenille kuuluvat velvollisuudet siten ovat vastine jäsenen osuuskunnalta saamista erityisistä eduista ja jos tähän suhteutettuna jäsenten liiketoiminnan vapauden rajoittaminen, joka johtuu velvollisuudesta toimittaa osuuskunnalle koko tuotanto tai osa siitä, onkin oikeutettua sen vuoksi, että on tarpeen määrittää riittävän tarkasti osuuskunnan jalostettaviksi ja myytäviksi tulevat tuotantomäärät sekä sen tuotettaviksi tulevat palvelut, nämä kilpailun rajoitukset on kuitenkin rajoitettava siihen, mikä on yhtäältä tarpeen sen takaamiseksi, että osuuskunta voi toimia moitteettomasti ja että erityisesti toimintaan osallistumisessa säilyy tietty jatkuvuus ja vakaus; toisaalta nämä kilpailun rajoitukset on kuitenkin rajoitettava siten, että saavutetaan ne tavoitteet, joita varten asetuksen N:o 26 erityinen järjestelmä on säädetty. Tässä asetuksessa säädetyn poikkeuksen

35 — Ks. tältä osin em. asiassa Coöperatieve Stremsel- en Kleurselfabriek v. komissio annettu tuomio, 14 ja 15 kohta.

täsmällisen soveltamisalan suhteesta kilpailusääntöjen sovellettavuuteen maataloudessa viitaan aiemmin esittämiini huomioihin.

38. Näiden pohdintojen perusteella katson siten, että sellainen erojärjestelmä, jollaisesta määrätään Cobercon säännöissä, on täysin suhteeton tavoiteltuun päämääräänsä nähden; jäsenen kannalta lähtökorvaus merkitsee sen korkean taloudellisen rasituksen vuoksi eräänlaista pakkojäsenyyttä, kun otetaan huomioon erityisesti osuuskunnan vahva kilpailuasema ja jäsenille asetetun lähtökorvausmaksun suuruus, joka kaikissa tilanteissa nousee 10 prosenttiin siitä hinnasta, jota toimitetusta maidosta keskimäärin on vuosittain maksettu. Lisäksi on huomattava, kuten myös komissio korostaa, että ei voida katsoa, että tämä järjestelmä olisi yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden mukainen: varsinkaan se ei ole maataloustuottajien henkilökohtaisten tulojen nousua koskevan tavoitteen mukainen, koska säännöillä estetään jäseniä hyötymästä jalostusyritysten raaka-aineen hintakilpailusta.

Katson siten komission asiassa Campina edustaman kannan mukaisesti ja siitä huolimatta, että irtisanoutumisajan noudattamisesta on määrätty osuuskunnan ja muiden jäsenten säästämiseksi vahingollisilta vaikutuksilta, että jäsenelle pitäisi joka tapauksessa antaa mahdollisuus erota osuuskunnasta ilman velvollisuutta korvauksen maksamiseen; kohtuulliseen määrään rajoitettu korvaus on oikeutettu ainoastaan silloin, kun eroaminen on mahdollista ilman "pitkää" irtisanoutumisaikaa [36].

Ratkaisuehdotus

39. Edellä esitetyn perusteella ehdotan siten, että yhteisöjen tuomioistuin vastaisi Gerechtshof te Leeuwardenin ja Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenboschin esittämiin kysymyksiin seuraavasti:

— *tiettyjen kilpailusääntöjen soveltamisesta maataloustuotteiden tuotantoon ja kauppaan* 4 päivänä huhtikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 26

36 — En toisaalta pidä myöskään mahdollisena sitä, että vastaavankaltaisiin määräyksiin voitaisiin soveltaa perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa tarkoitettua tapauskohtaista poikkeusta, koska ilmeisestikin olisi erittäin vaikeaa vedota määräyksistä johtuvien rajoitusten "välttämättömyyteen".

2 artiklan 1 kohdan toisessa virkkeessä tarkoitettuihin maataloustuottajien, tuottajien yhteenliittymien tai tällaisten yhteenliittymien muodostamien yhteenliittymien sopimuksiin, päätöksiin ja menettelyihin ei sovelleta pätevyysolettamaa niin kauan kuin komissio ei ole määritellyt, estyykö kilpailu tai vaarantuuko perustamissopimuksen 39 artiklassa mainittujen tavoitteiden saavuttaminen;

— edellä mainitun asetuksen 2 artiklan 2 kohdan perusteella komissiolle kuuluu yksinomainen toimivalta omasta aloitteestaan tai asianomaisten pyynnöstä todeta, että tietyn sopimuksen, päätöksen ja menettelyn osalta tämän asetuksen 2 artiklan 1 kohdassa säädetyt edellytykset kilpailusääntöjä koskevan poikkeuksen soveltamiseksi täyttyvät;

— kansallinen tuomioistuin, jossa esitetään väite siitä, että maatalousosuuskuntien sääntöihin sisältyvä määräys on mitätön sen vuoksi, että se rikkoo perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, voi osuuskunnan vedotessa asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohtaan jatkaa oikeudenkäyntiä ja ratkaista siinä vireillä olevan asian niissä tapauksissa, joissa on ilmeistä, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset eivät täyty; kansallinen tuomioistuin voi myös todeta oikeudenkäynnin kohteena olevan määräyksen mitättömäksi 85 artiklan 2 kohdan perusteella, jos se on vakuuttunut siitä, ettei mainittu määräys täytä niitä edellytyksiä, joiden perusteella siihen voitaisiin soveltaa asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua poikkeusta; jos asia on epäselvä, kansallinen tuomioistuin voi, jos se vaikuttaa soveliaalta ja kansallisten oikeudenkäyntisäännösten mukaiselta, hankkia lisätietoja komissiolta tai antaa asianosaisille mahdollisuuden pyytää komissiota ottamaan kantaa asiaan.

Arrondissementsrechtbank te Zutphenin ennakkoratkaisukysymysten osalta ehdotan yhteisöjen tuomioistuimelle, että se antaisi seuraavanlaisen vastauksen:

— jollei kansallisen tuomioistuimen tehtäviksi kuuluvista, tässä ratkaisuehdotuksessa esitettyjen arviointiperusteiden mukaisesti tehtävistä toteamuksista muuta johdu, 85 artiklan 1 kohdan perusteella ovat kiellettyjä maidontuottajien maatalousosuuskunnan sääntöihin sisältyvät määräykset, joiden

perusteella jäsenet ovat yhtäältä velvollisia toimittamaan tuotantonsa yksinomaan osuuskunnalle ja toisaalta velvollisia noudattamaan erotessaan vähintään kuuden kuukauden irtisanoutumisaikaa ja maksamaan lähtökorvauksena 2 prosenttia siitä hinnasta, jonka osuuskunta on heille maksanut maidosta viiden viimeisen vuoden aikana; näitä osuuskunnan sääntöjen määräyksiä ei myöskään koske 4.4.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 26 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu poikkeus; velvoitteiden arvioinnissa on otettava huomioon se taloudellinen ja oikeudellinen ympäristö, johon ne sijoittuvat, ja erityisesti on otettava huomioon se, onko kyseisillä markkinoilla sisällöltään vastaavanlaisten järjestelyjen muodostama kokonaisuus, ja osuuskunnan asema tässä kokonaisuudessa.